

СТАНОВИЩЕ

за докторската дисертация „Популизъмът като фактор за дисфункция на политическите институции в България (2001-2018)“

на Атанас Бориславов Ждребев

за присъждане на образователната и научната степен “доктор”

по професионално направление 3.3. Политически науки (Съвременна българска политика)

от проф. д-р Анна Славчева Кръстева,

Нов български университет, Департамент Политически науки

“Когато не ме питат какво е – знам, когато ме питат – не знам”. Тази проникновена мисъл е формулирана далеч преди и съвсем не за популизма, а за философската категория време от Св. Августин, но в пълна степен се отнася и за него. С пъстрата си хамелеонска природа популизъмът се изплъзва от строги дефиниции. Именно да улови концептуално популизма и да изследва българските му разновидности и политически ефекти е целта на настоящата дисертация. Дали, доколко и как е постигната тази амбиционна заявка е предмет на настоящето становище.

Преди да премина към анализа, трябва да подчертая, че предоставеният текст със своите 444 стр. значително надхвърля неформалните изисквания за докторска дисертация.

Сред най-съществените позитивни аспекти на аналитичната схема и разгръщането ѝ в изследването бих открила:

- Изключително ясно формулиран и артикулиран теоретичен дизайн, разграничаващ и детайлизиращ обект, предмет, цел, изследователски задачи, хипотези, методи. Основната теза звучи обещаващо и формулира микса от теоретична амбиция и критичен анализ, който пронизва цялото изследване: “С проникването на популисткия фактор в българския политически живот в периода след 2001 г. настъпва трайна промяна в начина на функциониране на политическата система, белязана от тенденцията лидерите на популистките партии след своето институционализиране в структурите на държавното управление перманентно да нарушават институционалните правила“.
- Изключително детайлният и всеобхватен обзор на литературата, скрупульозното представяне на ключовите автори, подходи и концепции за популизма. Много добро впечатление прави, че авторът отделя специално внимание на българския

теоретичен дебат върху популизма. Аналитичният преглед и на западната, и на българската литература позволяват на автора дълбоко да навлезе в същността на популизма, многообразието на неговите характеристики и още по-голямата пъстрота на неговите политически реализации от края на 19 век до днес. Обзорът има подчертан стремеж да съчетае подробно описание и синтез, да резюмира основните характеристики в края на всяка аналитична част – напр. популизмът като идеология, стратегия за мобилизация и т.н.

- Извършено е голямо емпирично изследване на дискурсите на трима популистски лидери, чиито резултати са аналитично организирани около трите хипотези и тяхната верификация – от частична до пълна – на основата на получените резултати.
- Миксът между аналитично и нормативно, между анализа на функционирането на българския популизъм и критиката на негативното и деструктивното му влияние както върху институционалната стабилност – ‘популизмът като фактор на предизвикване на институционални кризи’, на което е посветена цялата трета глава, така и ‘популизмът като заплаха на демокрацията’, разгърната в третата хипотеза, е балансиран и убедителен.
- Заслужава да се отбележи, че авторът търси библиографски баланс на западни и български публикации.
- Стилът е ясен; постига и концептуална плътност, и четивност.

Няма изследване, което освен множеството си позитивни резултати, да не оставя и някои открити въпроси, както и да съдържа известни дефицити и дисбаланси. Парадоксално и характерно за изследването на Атанас Ждребев е, че последните често са обратната страна на позитивните моменти в изследването. Те илюстрират трудността огромното изобилие от информация да се удържи аналитично без неконсistentности и противоречия. Бих откритола някои от проблематичните моменти:

- Обзорът на литературата с впечатляващия си обем поставя редица предизвикателства, не всички от които са успешно преодоленни – на моменти текстът прилича на преразказ; има и неизбежни повторения. По-съществено е наличието на концептуална некохерентност: напр. при авторовите синтези на основните характеристики на популизма в различните перспективи, някои са трудно защитими като ‘харизматичното лидерство като фактор за мобилизации’ при анализа на ‘популизма като идеология’ (с.56); фундаменталният въпрос ‘представлява ли популизмът заплаха за демокрацията’ естествено се простира на много страници, но не достатъчно аргументирано под шапката на ‘популизма

като дискурсивен стил’ (с.61-70). Харизматичното лидерство е една от най-консенсусно споделяните специфики на популизма, но истинското аналитично усилие е не то често да се явява, а да му се намери точното място, а ситуирането му и в ‘популизма като стил’ – след ‘популизма като идеология’ – също не е достатъчно убедително обосновано.

- Хипотезите са ясно формулирани, но теоретичният статут на някои е проблематичен. Първата звучи тавтологично: „Общото в популисткия дискурс на изследваните политически лидери се дължи на изолзването от тях на популистки дискурсивни категории“ (с.100). Втората също е по-скоро акцент върху основни характеристики на популисткия дискурс и звучи повече като обобщение на емпиричния анализ отколкото като хипотеза.
- Има известни аналитични децентрирания в резултатите от емпиричното изследване, които се дължат на имплицитното разбиране, че дискурсът на популистките лидери е популистки. Така, познавайки яростния анти-европеизъм на В. Сидеров, с известна изненада четем цитираните негови дискурсивни категории ‘европейско ниво на живот’ и ‘светлото европейско бъдеще’ (с.121).
- Акцентът върху анти-институционализма – безспорно ключова характеристика на популизма – поражда някои проблематични теоретични импликации. Ще посоча само три примера: ‘опитът на Симеон Сакскобурготски да се заобиколи Законът за обществените поръчки при сключването на договора за българските митници с британската консултанска компания Краун ейджънтс през 2001г.’ (с. 169-173); ‘опитът на Бойко Борисов да окаже натиск върху градския прокурор на София Н. Кокинов, за да се прекрати съдебно дело срещу земеделския министър М. Найденов’ (с.184-193); ‘незачитането на значимостта на президентската институция от Симеон Сакскобурготски при провеждането на президентските избори през 2001г.’ (с. 164 – 169). Тези – и други от емпиричните казуси – биха могли по-адекватно да се интерпретират не от гледна точка на популизма, а през други концептуални призми като state capture или нормални институционални напрежения между президентство и кабинет, когато са от различни партийни цветове.
- Твърде е скъсена аналитичната дистанция между soft популизма на Симеон Сакскобурготски и Бойко Борисов, от една страна, и hard популизма на Волен Сидеров, от друга. Тази малка теоретична дистанция, както и акцентът върху

анти-институционализма, маргиналазират в изследването огромната тема за ксенофобията, конструирането на другост и политиката на врагове – особености както на hard популизма, така и на mainstreaming на популизма, възприемането му и от системни партии. Повече емпирични и аналитични усилия в тази посока сами биха подкрепили основната теза на автора за трайното и негативно влияние на популизма върху съвременната политическа система.

Списъкът и на силните, и на по-проблематичните страни на изследването би могъл да се продължи, по-същественото е, че първите категорично преобладават над вторите. Резултатите от изследването вече са представени на академичната общност под формата на шест публикации (NB. В списъка с авторски публикации не се пише последно посещение – те трябва да се ‘посещават’ от читателите, не от автора).

Въпрос

По повод твърдението на автора, че „популистките лидери, получили достъп до властови позиции, перманентно нарушават институционалните правила“ възниква въпросът само популистите ли нарушават институционалните правила у нас? По-конкретно, има ли принципна разлика между отказа на ГЕРББ да поддържа кворума НС при парламентарната криза от 2014 г. (с. 158) и настоящето напускане на НС от БСП?

Оценка на личния принос на кандидата

Списъкът с приноси коректно очертава основните резултати в дисертацията. Трети, пети, шести и седми е препоръчително да се обединят. Приносите на кандидата от изследването са лични. Бих ги обобщила в две групи: концептуални (предложение за дефиниция на популизма) и емпирични.

Приносите са безспорни и бих формулирала препоръката дисертацията – след преработка, която да отчете някои препоръки от рецензиите – да бъде публикувана като монография.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Направено е солидно емпирично изследване с теоретични елементи със собствени резултати и приноси, което ми дава основание с увереност да предложа присъждането на образователната и научната степен “доктор” по професионално направление 3.3. Политически науки (Съвременна българска политика).

Изготвила становище:

проф. д-р Анна Кръстева